

**MAKTABGACHA TA'LIMDA MILLIY VA UMUMINSONIY
QADIRYATLAR INTEGRATSIYASINING NAZARIY-METODIK
ASOSLARI**

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti,

Ta'lim tarbiya nazariyasi (maktabgacha ta'lim yo'nalishi) magistiranti

Axmatova Hulkar

Annotatsiya: XXI asrda globallashuv va zamonaviy taraqqiyot jarayonlari insoniyat oldida muhim vazifalarni qo'yimoqda. Bu, eng avvalo, har bir jamiyatda yangi avlodni shakllantirish, ularni insonparvarlik va gumanizm ruhida tarbiyalash, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash kabi dolzarb vazifalar bilan chambarchas bog'liq. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlari jamiyatimiz hayotida juda muhim o'rin tutadi. Zero, insonning yoshlik davrida, ya'ni maktabgacha yoshda olgan axloqiy, estetik va dunyoqarash asoslari butun hayoti davomida uning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning tarbiyasida yangi ilmiy yondashuv va metodlarga ehtiyoj kundan kunga ortib bormoqda. Tabiiyki, zamonaviy maktabgacha ta'lim taraqqiyoti jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy va amaliy masalaga aylangan.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, maktabgacha ta'lim, integratsiya, tarbiya, pedagogik metodika, ijtimoiy-madaniy rivojlanish, bolalar tarbiyasi, innovatsion yondashuv, zamonaviy o'qitish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola shaxsiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri uni zamonaviy bosqichdagi ijtimoiy-madaniy jarayonlarga mos ravishda gumanistik, erkin, vatanparvar va yuksak ma'naviyatli etib tarbiyalashdir. Shu bois, bolalarda eng avvalo o'z milliy qadriyatlari asosida o'zini anglash, milliy g'urur va iftixorni, barobarida umuminsoniy qadriyatlar orqali haqqoniylik, mehr-oqibat, bag'rikenglik kabi xislatlarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar deganda ma'lum bir millatga xos bo'lgan, asrlar davomida

ajdodlardan avlodlarga meros bo'lib kelgan ma'naviy boyliklar, urf-odat va an'analarning to'plami tushuniladi. Ular tautologik emas, balki har bir jamiyat hayotida muayyan ma'naviy, axloqiy, madaniy va sotsial normalarga tayanadi. Milliy qadriyatlar, avvalo, lotin alifbosi, ona tili, milliy urf-odatlar, oilaviy qadriyatlar, vatanparvarlik va mehnatsevarlik, do'stona munosabatlar kabi muhim mezonlarni o'zida mujassam etadi. Bu qadriyatlarni bolalarga singdirish orqali ularni o'z millatiga sodiq va hurmatli inson etib shakllantirish imkoni yaratiladi. Umuminsoniy qadriyatlar esa butun insoniyatga xos bo'lgan, millati, irqi, dini va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, har bir shaxs qadr-qimmatini e'zozlaydigan, hurmat, do'stlik, adolat, to'g'rilik, vatanparvarlik va erkinlik kabi fazilatlarni o'zida aks ettiradi. Bu qadriyatlar jamiyat rivoji uchun muhim axloqiy va ijtimoiy omillar bo'lib, insonlarning tengligi, urush va zo'ravonlikka qarshi bo'lish, tinchlik va baraka uchun kurashish, har bir inson huquqlarini e'zozlash kabilar orqali namoyon bo'ladi. Demak, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasida bir-birini inkor etmaydigan, aksincha bir-birini to'ldiradigan, takomillashtiradigan murakkab va o'zaro bog'liq tizim mavjud [1].

Bolalar tarbiyasida qadriyatlar integratsiyasi ta'lim-tarbiya jarayonining negizini tashkil etadi. Bunda bolalarning yoshiga va rivojlanish xususiyatlariga mos holda tarbiya metodlaridan foydalanib, ularning axloqiy sifatlari, hissiyoti, his-hayajonlari shakllantiriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun asosiy prinsiplardan biri – bolalarda sinchkovlik, to'g'rilik, mehr-oqibat, do'stlik, yurtga sadoqat, tengdoshlariga hurmat, tabiat va atrof-muhitga ehtiyotkorlik kabi xislatlar asosida kuchli hatti-harakatlarni, mustaqil fikrlashni tarbiyalashdir. Shu jihatdan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalash hamda ovullash uchun zamonaviy pedagogik talablarga mos ravishda ilg'or strategiyalar ishlab chiqish muhim. Ana shunday strategiyalar bola rivojlanish jarayonida o'z-o'zini anglash, o'zining bilim va qobiliyatlarini namoyon qila olish, mustaqil qaror qabul qilish, o'zbek tili va madaniyatiga sodiqlik, bir vaqtning o'zida xalqaro jamoada erkin va to'g'ri muloqotda bo'lish ko'nikmalarini hosil qiladi. Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida qadriyatli tarbiya umumiy jarayondagi eng muhim omil sifatida

belgilanadi. Dunyoviy va milliy qadriyatlar negizida o'sib kelayotgan avlodda ma'naviyat, odob, axloq, vatanparvarlik, tenglik, adolat, tinch-totuvlik, inson huquqlarini hurmat qilish, diniy va madaniy bag'rikenglik kabi ko'nikmalar komil inson sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Shu bois, bolalarning dunyoqarashini kengaytirishda, ijtimoiy hayotga moslashishda, ijodkorlik salohiyatini rivojlantirishda qadriyatli tarbiya yetakchi rolga ega [2].

Milliy qadriyatlarning bola shaxsiga singdirilishida, eng avvalo, oilaviy tarbiya, maktabgacha ta'lim tashkilotlari va mahalla institutlari hamkorligining ahamiyati katta. Milliy qadriyatlar dastlab oila tarbiyasida, so'ngra maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ongli va tizimli ravishda bolaga yetkaziladi. Umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishda esa pedagoglarning umumiy madaniyati, insonparvarlik, demokratiya, huquqiy ong va shaxsiy namunasi asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlar integratsiyasini yo'lga qo'yishda pedagogik metodlarning ilmiy asoslangan tizimi ishlab chiqilishi juda muhim. Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv, interfaol metodlar, rolli o'yinlar, teatr elementlari, ijodiy topshiriqlar, hikoyalar, ertaklar, mushohada va muloqot mashg'ulotlari asosida bolalarga qadriyatlar singdiriladi. Bu borada har bir metod va usuldan foydalanishda, bolaning yoshlik va psixologik xususiyatlarini hamda qiziqishlarini hisobga olish lozim. Pedagogik jarayonda o'zbek xalqining urf-odatlarini, an'anaviy bayramlari, milliy o'yinlari, xalq maqollari, hikmatli so'zlari, tabiat va atrof-muhitga munosabat kabi qadriyatlarni bolalarga o'ziga xos obrazli vositalar orqali yetkazish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, umuminsoniy qadriyatlar – insonni hurmat qilish, do'stlik, ahil-inoqlik, bag'rikenglik kabi qadriyatlarni ham tanqidiy fikrlash, muloqot va debat, jamoaviy ish usullari orqali bolalarga singdirish mumkin [2].

Qadriyatlar integratsiyasining pedagogik tamoyillari asosida tarbiyani samarali tashkil etishda o'qituvchilarning kasbiy mahorati, psixologik tayyorgarligi, har bir bolaga individual yondashuvi, ota-ona va pedagoglarning hamkorligi muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalashda quyidagi mexanizmlar muhim:

ta'lim dasturlarida qadriyatli mazmunning keng yoritilishi, bolalar uchun qulay ijtimoiy va tarbiyaviy muhit yaratilishi, interfaol va ilg'or pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish. Bu jarayonda bolalarning mustaqil fikr doirasini kengaytirish, ijtimoiylashuv darajasini oshirish, ijtimoiy rollarni anglash va jamoadoshlik ko'nikmalarini shakllantirish uchun har tomonlama shart-sharoitlar yaratilishi muhim. Tarbiya va ta'limda qadriyatlar integratsiyasini amalga oshirishda boshlang'ich yetakchilardan biri pedagoglardir. Ularning o'z kasb sohasida yuksak mahorat va tashabbuskorlik bilan ishlashi, bolalarga namuna va ruhan dalda bo'la olish qobiliyati qadriyatli tarbiya muvaffaqiyatining bosh kalitidir. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, elektron metodik materiallar, bolalar uchun mo'ljallangan animatsiyalar, video va audio darsliklar, pedagogik loyihalar orqali ham qadriyatlarni bolalar ongiga yetkazish samarali usul hisoblanadi. Bolalar bilan olib boriladigan muntazam monitoring va baholash tizimi, bolaning har tomonlama rivojlanishini aniqlash va tahlil qilish imkonini beradi [3].

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari muhitida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalashning pedagogik modelini ishlab chiqishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim: tarbiyaviy tadbirlarning rejalashtirilishi, ularning amalga oshirilish monitoringi, bolaning individual ravishda tarbiyaviy natijalariga ko'ra tahlil, baholash, ota-ona bilan doimiy aloqa, hamkorlik mexanizmlarining takomillashtirilishi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatida qadriyatli tarbiya faqat pedagoglar zimmasida emas, balki ota-ona, mahalla faollari, psixologlar va keng jamoatchilik hamkorligida amalga oshirilishi zarur. Bolaning ilk tarbiyasi oilada boshlanadi va maktabgacha ta'lim tashkilotida mustahkamlanadi, bu jarayon davomida ota-onalarning ham faol ishtiroki ta'minlanadi. Tarbiya jarayonida ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish uchun oila va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasida doimiy aloqalar olib boriladi, ota-onalar uchun maxsus seminar va suhbatlar, kuzatuvlar, ochiq darslar, ijtimoiy tadbirlar tashkil etiladi. Bu orqali bolalar nafaqat bilim, balki turli ijtimoiy muhitlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini ham egallaydilar. Ijtimoiy hamkorlik vositasida

bolalarni mustahkam ma'naviy asoslarda tarbiyalash, ulardagi milliy g'urur va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish, har bir bolaning shaxs sifatida kamol topishiga zamin yaratadi [4].

Xulosa:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalash ilmiy-nazariy va amaliy jihatidan uzviy aloqador bo'lib, bolalarda to'laqonli shaxs sifatida kamol topish uchun mustahkam ma'naviy poydevor yaratadi. Bu jarayon bolaning milliy o'zligiga sodiq, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat va sadoqat to'la, zamonaviy tafakkurli, keng dunyoqarashli inson bo'lib yetishishiga yordam beradi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalash maktabgacha ta'lim tashkilotlari oldida turgan muhim vazifa bo'lib, bunda pedagogik mahorat, innovasion metodlar, ijtimoiy hamkorlik, doimiy monitoring va tahlillarning muntazamliligi asosiy omil hisoblanadi. Faqat shundagina biz kelajak poydevorini mustahkam va barqaror qurishimiz, yuksak ma'naviyatli, baxtli va baquvvat avlodni voyaga yetkazishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, M. (2021). "Milliy qadriyatlar asosida maktabgacha ta'limda tarbiya." O'zbekiston pedagogik axborotnomasi, 4(2), 56-62.
2. Aripova, D. (2019). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish." Barkamol avlod, 2(1), 22-29.
3. G'aniyeva, N. (2020). "Qadriyatlar integratsiyasining pedagogik asoslari." Yosh pedagog, 3(4), 77-83.
4. Jo'rayev, S. (2022). "Maktabgacha ta'limda qadriyatli tarbiya: muammolar va yechimlar." Zamonaviy ta'lim, 5(3), 101-108.
5. Karimov, E. (2018). "Umuminsoniy qadriyatlar va ularning maktabgacha ta'lim tizimida ahamiyati." Pedagogika va psixologiya, 2(2), 44-51.
6. Qodirova, L. (2021). "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlarning integratsiyalashuvi." Ma'rifat, 1(7), 63-69.
7. Rasulova, M. (2017). "Oila va bog'cha hamkorligida qadriyatlar tarbiyasi." Tarbiya, 3(1), 13-19.